

Dombovári Ádám

Zempléni vélemények a megyei választások megreformálásáról 1831-1832

(Kutatás-módszertani vázlat)

A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitáiról több – áttekintő, vagy egy adott megye véleményét és annak kontextusát feldolgozó – elemzés is született, amelyek valamilyen szinten érintették a választások rendezésének kérdését is. Barta István kutatásai Szatmár, ugyancsak Barta és Erdmann Gyula Zemplén, Völgyesi Orsolya Békés, Horváth István Nógrád, Jutai Péter Somogy, Molnár András és Béli Gábor Zala, Csapó Mária pedig Tolna megyének az operátumokkal kapcsolatos vitáit dolgozta fel.¹ Barta István és Völgyesi Orsolya Zemplén, illetve Békés véleményeinek elemzése kapcsán kitértek a többi megye észrevételeinek eseti, vázlatos ismertetésére, a főbb jellemzők, tendenciák megragadására, érzékeltetésére is. Barta István a megyék általános tipizálására is kísérletet tett.²

A magunk részéről – Jutai Péterhez hasonlóan – a tisztán komparatív, a megyék közvetlen összehasonlításán alapuló módszer elvetését, és a megyéenkénti

---

¹ BARTA István: *Kölcsey politikai pályakezdeje*. Századok 1959/2-4. 252-302. (továbbiakban: BARTA 1959.). BARTA István: *A fiatal Kossuth*. Akadémiai, Budapest, 1966. (továbbiakban: BARTA 1966.) A zempléni vitákról lásd: uo. 107-151. A közjogi albizottság vitáiról: uo. 110-111. 119-120. Az összbizottság közjogi vitáiról: uo. 123-127. A jogügyi albizottság vitáiról: uo. 112. Az összbizottság jogügyi vitáiról: uo. 127-128. A zempléni közgyűlés közjogi és jogügyi vitáiról: uo. 146. 148. ERDMANN Gyula: *Lónyay Gábor és a zempléni ellenzék 1830-1840*. Doktori disszertáció. Kézirat. ELTE Történelmi Intézet, 1975. ERDMANN Gyula: *Zemplén vármegye reformellenzéke 1830-1836*. Miskolc, 1989. 41-55. (továbbiakban: ERDMANN 1989.). VÖLGYESI Orsolya: *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején. A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái 1830-1832*. Békés megyei Levéltár, Gyula, 2002. (továbbiakban: VÖLGYESI 2002.) A békési közjogi bizottság észrevételeit az alsótáblai követekről, a követutasításokról és a tisztújításokról lásd: uo. 159-161., 163-165., 168-170. A jogügyi albizottság (szakaszküldöttség) véleményét a vármegyei törvényszékekről: uo. 131-133. A jogügyi összbizottság véleményét: uo. 137. A Békés megyei közgyűlés jogügyi és közjogi vitáiról: uo. 141., 144-146., 174-175.; VÖLGYESI Orsolya: *A kormányzat, a rendek és az ellenzék Magyarországon a rendszeres bizottsági munkálatok vitája idején (1831-1832)*. Doktori disszertáció. Kézirat. ELTE Történelmi Intézet, 2000. (A továbbiakban: VÖLGYESI 2000.); HORVÁTH István: *Politikai nézetek és viták a reformkori Nógrád megyében az 1830-as évek elején*. IN: *A Nógrád megyei Múzeumok Évkönyve VI*. Salgótarján, 1980. 5-34. (továbbiakban: HORVÁTH 1980.). JUTAI Péter: *A nemesi liberalizmus megjelenése Somogy megyében. A rendszeres munkálatok megyei vitája és az 1832-es követutasítás*. Szakdolgozat. Kézirat. ELTE Történelmi Intézet, 2005. (továbbiakban: JUTAI 2005.); JUTAI Péter: *Somogy megye észrevételei a rendszeres munkálatokra 1831-1832*. Századok 2006/3. 591-608. (továbbiakban: JUTAI 2006.). MOLNÁR András: *Deák Ferenc és a rendszeres munkálatokra tett zalai észrevételek*. IN: MOLNÁR András (szerk., s. a. r.): *„Javitva változtatni.” Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai*. Zala megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000. 255-283. BÉLI Gábor: *Zala vármegye Deák Ferenc által megfogalmazott észrevételei a jogügyi munkálatról*. IN: MOLNÁR András (szerk., s. a. r.): *„Javitva változtatni.” Deák Ferenc és Zala megye 1832. évi reformjavaslatai*. Zala megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2000. 285-305. CSAPÓ Mária: *Tolna megye a reformkori politikai küzdelmekben*. Akadémiai, Budapest, 1989. 29-52.

² Lásd: BARTA (1966): 151-173. A közjogi észrevételekről: uo. 157-161. A jogügyi észrevételekről: uo. 164-167. A vármegyék tipizálásáról: uo. 173.; VÖLGYESI (2002): 131-154. (jogügy), 155-182. (közjog) (a békési vélemények közé beszúrva).

elemzést tartjuk alkalmasnak a problémakör hiteles bemutatására és értékelésére.³ Az általunk követett eljárást részben a forrásadottságokból következő és forráskritikai, részben kutatás-módszertani megfontolásokkal indokoljuk. A vármegyék – közigazgatási eljárási, illetve politikai okok miatt, vagy pusztán az időfaktor kényszerítő ereje következtében – eltérő munkamódszert alkalmaztak a rendszeres bizottsági munkálatok felülvizsgálata során. A szakaszküldöttségi, albizottsági, öszbizottsági, közgyűlési „fordulók” változatos kombinációi valósultak meg, így hol kevesebb, hol több lépcsőben zajlott a vélemények kialakítása és letisztázása. A források ennek megfelelően ugyancsak rendkívül diverzek, amit tovább bonyolít az a meghatározottság, hogy az „elméletileg” rekonstruált és lezajlott munkafolyamat egyes fázisainak forrásaiból a „gyakorlatban” mi maradt fenn a kutatás számára. A forrásadottságok számbavétele után forráskritikai megfontolásokat is alkalmaznunk kell, mivel az egyes bizottságok és a közgyűlések gyakran eltérő – személyi-politikai – összetétele, erőviszonyai a vélemények egészen változatos, sokszor egymással ellentétes alternatíváit, módosulásait jelenítik meg a folyamat egészét tekintve, adott esetben akár egy megyén belül is.⁴ Szükségszerű ezért – ahol lehetséges – a megyén belüli folyamatot, azaz a testületi vélemények fejlődését, változását is megragadni, rekonstruálni. Következik mindebből az is, hogy a megyék központilag fennmaradt forrásainak tartalmát, például egy közgyűlési határozatot egy másik megye albizottsági javaslatával közvetlenül összehasonlítani, s a megyei vélemények általános összegzése során egymás mellé állítani a szükséges megszorítások jelzése nélkül módszertanilag megkérdőjelezhető lépés. Az összehasonlító módszer alkalmazhatóságával és a megyék egymás mellé állításának korlátaival kapcsolatban további, kutatás-módszertani fenntartásaink is vannak. Egy adott megyei vélemény kialakulásánál és értékelésénél (akár bizottsági, akár közgyűlési szinten) nem lehet figyelmen kívül hagyni a megyék eltérő társadalmi, földrajzi, kulturális, politikai környezetét, s az esetleg ebből származó „függő változókat”, meghatározottságokat. Egy jelentősebb számú nemességgel bíró megye például nyilvánvalóan hamarabb fogja felismerni és artikulálni a képviseleti rendszer bármily alacsony fejlettségű, akár rendi, nemesi alapú bevezetésének szükségességét is, mint egy kis népességű megye.

A megyei választásokat is érintő közjogi (publico-politicum) és törvénykezési (juridicum) operátumra születtet megyei véleményekhez 28 (magyarországi) vármegye esetében találtunk forrást. Az országos levéltári kéziratot és a nyomtatott könyvészeti anyag feltáráshoz elsősorban Völgyesi Orsolya és a Bibó-Pajkossy bibliográfia utalásait vettük alapul.⁵ Ezen felül a zempléni jog-

---

³ Vö. JUTAI (2006): 608. 29. lábjegyzet.

⁴ A különböző szintű bizottságok személyi összetételének fontosságát és hatását a munkafolyamat egészének szempontjából már egy korabeli nógrádi vélemény is kihangsúlyozta: SRÉTER János: *Visszaemlékezések*. Buda, 1842. 28-29. (továbbiakban: SRÉTER 1842.).

⁵ VÖLGYESI (2002): 227-235. Az 1790/91:67. tc. és az 1825/27:8., 9 és 15. tc. alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája. Összeáll.: BIBÓ István. Közreműk.: PAJKOSSY Gábor. Országgyűlési Könyvtár, Budapest, 1977.

ügyi véleményeket Erdmann Gyula hivatkozása alapján a Lónyay-család levéltárában Lónyay VIII. Gábor iratai között találtuk meg. Somogy észrevételeit a két tárgyban Jutai Péter, Tolna véleményét a közjogi tárgyban Csapó Mária alapján idézzük. A 28 megyéből így 25 esetében (Árva, Bács, Baranya, Bereg, Békés, Bihar, Borsod, Csanád, Esztergom, Fejér, Győr, Komárom, Krassó, Nógrád, Nyitra, Somogy, Sopron, Szatmár, Temes, Tolna, Torontál, Trencsén, Verőce, Zala, Zemplén) mindkét operátumhoz találtunk véleményt, egy megyénél (Moson) viszont csak a közjogi munkálatra, két megyénél (Csongrád, Pozsony) pedig csak a jogügyi munkálatra született észrevételek maradtak fenn az Országos Levéltárban.⁶ Az anyag minősége a fentebb ismertetett okokból tartalmilag rendkívül hullámzó és egyenetlen. Egyes megyékből többszintű, egészen részletes munkálatok állnak a kutatás rendelkezésére (pl. Bács, Békés, Bihar, Győr, Nógrád, Nyitra, Szatmár, Zemplén esetében), máshol néhány vonatkozó sorról van szó (pl. Árva, Baranya, Csongrád, Moson, Verőce), ami információt jelent. Jelen tanulmány keretei között – példaként – a legjobb forrásadottsággal rendelkező, s az 1830-as évek elején már élénk ellenzéki, liberális tendenciájú aktivitást mutató megye, Zemplén véleményeinek vázlatos ismertetésére teszünk kísérletet, rövid kitekintéssel a többi vármegye hasonló tárgyban született észrevételeire is.

Zemplénből mind a három lépcső, azaz a megyei albizottsági, összbizottsági és közgyűlési viták anyaga is rendelkezésünkre áll.⁷ A közjogi munkálat minket érdeklő részeinek zempléni vitájára is többé-kevésbé igaz Erdmann Gyula megállapítása a zempléni albizottságok és az összbizottság relációját illetően: az ellenzéki többségű albizottságok eredményét nagyrészt az összbizottsági munkálatokra is sikerült átvinni, a gyengébb albizottságok munkáját pedig sikerült felerősíteni.⁸ A zemplén megyei közjogi albizottság tagjai között több jelentős ellenzéki figura (Kossuth Lajos, báró Vécsey Pál) is jelen volt.⁹ A subdeputatio Dókus László első alispán előlülése alatt 1831 nyarán és 1832 januárjában tartotta üléseit.¹⁰

A közjogi operátumnak az országgyűlési követek számával, személyével és minőségével, azaz a megyék politikai képviselőivel foglalkozó első rész II. tör-

---

⁶ A kutatás vertikális irányban a megyei levéltárak anyagának feltárásával egy-egy esetben tovább mélyíthető. Dolgozatunk keretei miatt ettől el kellett tekintenünk.

⁷ A közjogi operátum vitáit lásd: MOL (A 45) Kanc. lt. Act. praes. 1832:1548. sz. aktában; a jogügyi észrevételeket: MOL (P 458) Lónyay-család levéltára, Lónyay VIII. Gábor iratai. 8. cs. 9. tétel.

⁸ ERDMANN (1989): 43.

⁹ A küldöttség „eredeti” tagjai báró Vécsey Pál, gróf Vandermath Vilmos, Molnár András alesperes, Nagy Lázár és Kossuth Lajos táblabírák, nemes Papp István másod-alügyész, Szemere Péter fő-, Füzzesséry Ágoston alszolgabírák, nemes Székely Elek és Rátz János esküdtek, valamint Kolosy Károly főjegyző voltak. A deputáció 1831. június 13-án kiegészült Schmidt József kanonokkal és alesperessel, Nyomárkay József tólcsvai plébánossal, Szögyény Imre alszolgabíróval és nemes Stépán Károly esküdttel. 1832. január 16-án csatlakozott Pötze Károly alszolgabíró és Balásházy József esküdt. MOL A 45. 1832:1548. 19. 21. 46. fol.

¹⁰ Egészen pontosan 1831. május 30., 31-én, június 1. 13-18-án, majd 1832. január 16-21. 23-28. között. MOL A 45. 1832:1548. 19. fol. (1831. június 18-ig az országgyűlésről szóló XI. tc. vitájáig jutottak el) Vö. BARTA (1966): 110.

vénycikkének 9. §-át 1831. június 16-án tárgyalták. A deputáció – mivel állásfoglalásuk szerint a vármegyei követek a négy rendből háromnak is a képviselői (prelátusok, mágnások, nemesek) – a követek számában változást eszközölt volna: egyfelől célszerűnek tartottak bizonyos arányosítást a megyék között, másfelől viszont elhatározó súlyukat „*a legnagyobb tekintet*” miatt az alsó táblán megtartották volna. A kisebb vármegyék ezért minimum kettő, a nagyobbak legfeljebb öt követet küldenének az országgyűlésre. Ennek elosztására a personális és portális insurrectióban¹¹ való részvétel alapján a vármegyét négy osztályba (class) sorolnák, egy „*közép calculust*” számolnának, s a közép calculus alapján készülne a követek számának meghatározására szolgáló kulcs. Eszerint amelyik vármegyére a legtöbb porta esik öt követet, amelyikre a legnagyobb portaszám háromnegyede, négy követet, amelyikre a fele, hármat, és amelyikre a maximum egynegyed része vagy kevesebb, az a megye két követet küldene.

A deputáció állásfoglalása szerint a követek személyének a tökéletes kort¹² el kell érniük, és csak megyei birtokos válhat követté. A birtok szolgál szerintük biztosítékként arra, hogy a követ független maradjon, valamint hogy a tulajdon védelmében és a közjő előmozdítása érdekében minden alkalommal szilárdan fellépjen. A követ függetlenségét irányozta elő egy összeférhetetlenségi javaslat is, amely az örökös hivatallal rendelkezők, a vármegyei tisztviselők, a királyi hivatalban lévők, a császári-királyi kamarások, tanácsosok, továbbá a magánszemélyek szolgálatában lévők követté választhatását megtiltana.¹³ A tituláris mágnásoknak a deputáció passzív választójogot adott volna, ha a főrendi tábláról kirekesztik őket, és ha a felsőházban csak a banderális kötelezettséggel bírók maradnak. Ha viszont a főrendi tábla reformjából ez az elem kimarad, akkor továbbra is csak köznemest választhatnak alsó táblai követnek.¹⁴

A publico-politicum első részének negyedik, azaz a követválasztások és a követutasítások jellegét tárgyaló törvénycikkét 1831. június 17-én tárgyalta a küldöttség. A deputáció a törvény és a szokás betartásának igényével elfogadta a főispánok előlülését a követválasztásnál és az utasítások kidolgozásánál. A választást magát viszont minden kandidáció, sőt, bármilyen propositio előrebocsátása nélkül, a megye rendjeinek egészen szabad választása szerint kell lebonyolítani.¹⁵

A zempléni albizottság a közjogi operátum vármegyékkel foglalkozó harmadik részének a megyei tisztújítások rendezéséről szóló ötödik törvénycikkét 1832. január 20-án véleményezte. A szakaszküldöttség a törvénytervezet bevezetőjéből kihagyná az aljegyzők, a számvevő és a regisztrátor¹⁶ főispáni kinevezését, több

---

¹¹ A telekkatonaság és a személyes nemesi felkelés intézményeiről van szó. Erről részletesebben lásd POÓR János: *Adók, katonák, országgyűlések 1796-1811/12*. Universitas, Budapest, 2003. Különösen: 51-98. 105-127. 162-194.

¹² Ennek értéke és maga a terminus megyénként eltérő gyakorlatot mutatott, de nagy valószínűséggel a teljes kor, azaz a 24. életév betöltéséről van szó.

¹³ A bizottság érvelése szerint ezek a személyek követi megbízatásuk ideje alatt ráadásul egyébként sem tudnák ellátni hivatalukat.

¹⁴ MOL A 45. 1832:1548. 35-37. fol.

¹⁵ MOL A 45. 1832:1548. 42. fol.

¹⁶ Iktató, lajstromozó.

helyen pedig kiegészítené azt. Például ha a főispán az országos bizottság munkálataiban előírt hat esztendő elmúltával nem hirdet tisztújítási határnapot, akkor az alispán egy hónapon belül köteles lenne közgyűlést hirdetni, amelyen kijelenti, hogy a tisztválasztás előkészületeit tegyék meg, s így legfeljebb két hónapon belül a restaurációt a főispán előlülése alatt végre tudják hajtani. Ha a főispán nem akar, vagy egyszerűen nem megy el a tisztújításra, akkor a közgyűlés választhat magának elnököt, aki a restauráció idejére főispáni hatalommal bír, s levezeti a tisztválasztást.¹⁷ A bevezetésnek a kinevezésekkel foglalkozó sorait módosítanák: a fő- és a fizetéssel bíró aljegyzőket a rendek választanák, s csak a tiszteletbeli aljegyzőket és hivatalokat nevezhetné ki a főispán. A főadószedők (főbeszedők) kinevezésébe történő fő- és alispáni beleszólás jogosságát a küldöttség elismerte, mivel a pénztárak épségéért legmagasabb szinten ők feleltek, de az adófizetők érdekét (is) figyelembe véve a deputáció itt is – két jelölt állítása mellett – választást határozott. A főjegyzői és a számvevői hivatal között sajátos korreláció figyelhető meg: a zempléni munkálat elfogadta volna a számvevői hivatal főispáni kinevezését az eddig gyakorlott választás helyett, de csak akkor, ha a főjegyzőt a rendek választhatják.¹⁸ A regisztratori hivatalt időszakos, pusztán segédjellege miatt főispáni kinevezéshez utalják. A főügyészeket és az alügyészeket viszont a megye állásfoglalása szerint csak a rendek választhatják, mert kezeik alatt a nemesség (is) érintő/érdeklő ügyek futnak át.¹⁹

A zempléni albizottság az országos bizottság tervezetének első, második²⁰ és harmadik paragrafusát elfogadta.²¹ A tisztviselők restaurációkor való lemondását előíró első paragrafust kiegészítették azzal, hogy a tisztválasztás határnapja előtt tartott közgyűlésen a megye egy rendelést köteles kiadni, amely előírja: minden tisztviselő köteles a nála lévő hivatalos irományokat lajstrom mellett bemutatni és beszo­lgáltatni (ez alapján kívánták ti. felmérni, ki mennyire tett hivatalának eleget), amelyet ha elmulaszt, a kandidációból kizárandó. A kandidációt szabályozó harmadik paragrafushoz szintén fűztek megjegyzést: a küldöttség elfogadná, hogy mágnás is lehessen alispán, ha a tituláris mágnások és a nemesek közötti különbséget általában, országosan eltörlik.

A negyedik paragrafus javaslata ellenére (ti. hogy bizonyos hivatalokra nemteleneket is megválaszthatnak) a zempléni küldöttség arra az álláspontra helyezkedett, hogy minden tisztviselő továbbra is csak nemes ember lehessen.²² A szavazás módjáról, a szavazatok összeszámlálásáról és a szavazójoggal rendelkezőkről határozó ötödik paragrafus kapcsán a megye a képviseleti rendszer beho-

---

¹⁷ MOL A 45. 1832:1548. 61-62. fol.

¹⁸ A számvevői hivatal kinevezés esetén is csak nemes ember láthatná el, és fizetésének az emelését is előírták.

¹⁹ MOL A 45. 1832:1548. 62-63. fol.

²⁰ A második paragrafus előírása szerint tisztválasztáskor a megye a votumok szedésére küldöttséget, a rend fenntartására pedig egy jegyzőt, egy ügyészt, egy szolgabíró és egy esküdtet köteles kinevezni.

²¹ MOL A 45. 1832:1548. 63. fol.

²² MOL A 45. 1832:1548. 64. fol.

zatala mellett foglalt állást: azaz ezentúl a tisztválasztást minden egyes, és addig is választójoggal bíró nemes ember által választandó képviselők által bonyolítsák le. A küldöttség állásfoglalása szerint ezzel nem csorbul a választási jog, mivel a képviselők választásával közvetve fejenként minden nemes továbbra is részt vehet a tisztválasztásban.²³ A képviseleti rendszer bevezetésének szorgalmazása a tisztújításoknál társadalom-földrajzi és hatalompolitikai okokkal is magyarázható. Egyrészt praktikus célokat szolgálhatott a Zemplénhez hasonló, nagyobb nemességű megyék választási gyűléseinek hatékony, rendezett lefolytatására. Másrészt ezzel összefüggésben, és a műveltségi képviselői census bevezetésével törvényes eszközt adott a jómódú középnemesekből álló vármegyei politikai elit kezébe, hogy közgyűlési (s ezzel tisztújítási) súlyát, valamint „megfelelő” politikai utánpótlását megőrizze.

A zempléniiek által megfogalmazott választási rendszabás szerint a képviselőket az adott vármegye földrajzi, közigazgatási sajátosságainak megfelelően kerületenként, járásonként, vagy akármilyen más felosztás szerint választanák, a tisztújítás előtti közgyűlésen felkiáltással (acclamatio) választott három olyan táblabíró előlülése alatt, akik megyei hivatalra nem pályáznak (1. pont). A képviselők számának meghatározása kerületenként stb. arányos mértékben a vármegye közgyűlésének feladata lenne, úgy, hogy a legnagyobb szám a nemesség 10 %-át ne haladja meg, a legkisebb érték pedig az ötvened alatt ne legyen (2. pont). A képviselők mandátuma hat évre szólna, hogy az időközi választásokat és az esetleges alispáni választást is le tudják bonyolítani (3. pont). A képviselők a deputáció javaslata szerint eskütelre kötelesek, csak írni-olvasni tudó, „büntetlen” előéletű nemesek lehetnek (4. pont), a tisztválasztáson minden utasítás nélkül kötelesek megjelenni (6. pont), és mindig voksolással választandók (5. pont). Képviselőnek az arra alkalmas személyt nem csak abban a kerületben, járásban, osztályban stb. választhatják, ahol lakik, hanem akárhol másutt is a vármegyében (8. pont). A képviselő lehet hivatalra pályázó nemes is, de amikor az őt érintő választás zajlik, köteles eltávozni, abba se bele nem folyhat, se arra befolyással nem lehet (7. pont). A rendszabás emellett a (golyók általi) titkos szavazást írta elő, de annak módját, technikai elemeit nem részletezte.²⁴ Láthatjuk tehát, hogy a zempléni rendszabás elsődleges célja a szakszerűség és a politikai „érettség” követelményeinek érvényre juttatása felé mozdult el a kettős szűrő: a képviseleti, majd azon belül a censzos korlátok beiktatásával.

A zempléni albizottság a 6–9. paragrafusokat²⁵ elfogadta, a kilencedik paragrafus kapcsán mindössze annyi kiegészítést tett, hogy az alispáni vagy más hivatalok időközi megüresedésének közgyűlési pótlása is a képviseleti rend-

---

²³ MOL A 45. 1832:1548. 65. fol.

²⁴ MOL A 45. 1832:1548. 65-66. fol.

²⁵ A hatodik paragrafus a tisztválasztást megsértőkről és a szavazatokat tiltott módon szedőkről, ill. ezek büntetéséről szól. A hetedik paragrafus a megválasztott tisztviselők esküteléről határozott, a nyolcadik pedig kimondta, hogy privatus szolgálatot a tisztviselő nem vállalhat. A kilencedik paragrafus előírta, hogy az időközben megüresedett alispáni és egyéb hivatalok pótlását a közgyűléshez utasítsák.

szer alkalmazásával történjen. A megyei kisebb deputáció szorgalmazta mindemellett, hogy az országgyűlés a vármegyei hivatalokról, valamint ezek kötelességeiről országos, általános érvényű utasításokat, közigazgatási rendszabást is kidolgozhatna.²⁶

A katolikus alsópapság tisztújítások alkalmával történő szavazásáról 1832. január 27-én alakította ki véleményét az albizottság. Az állásfoglalás szerint valláskülönbség nélkül, minden törvényesen bevett felekezet lelkipásztorai személyesen voksolhatnak, a birtokkal rendelkező, vagyonos szerzetesek pedig személyesen nem, de klastromonként szintén szavazhatnak. Az albizottság indoklása szerint a nép bizalommal viseltet a papság irányába, tiszteli őket, hatásuk miatt tehát megérdemlik a szavazójogot.²⁷

A zempléni albizottsági javaslat tehát lényegében a rendi ellenzékiesség, illetve a „köznemesei radikalizmus” talaján maradt meg, liberális reformok irányába mutató indítványokat nem tett. Több ponton szűkíteni próbálták a főispáni jogkört a rendek javára (hivatali kinevezések, tisztújítások megtartása a törvényes határidő lejártá után, követválasztások „levezenylése”, stb.), de ügyeltek a jómódú középbirtokos nemesség hegemon szerepének megőrzésére is a vármegyei adminisztrációban (pl. a nemesi képviseleti rendszer behozásával a tisztválasztásoknál, vagy a birtok mint cenzus meghagyásával a követválasztások passzív választójogi előírásainál). A liberalizmus irányába mutató, jogkiterjesztő javaslat egy sem született a választások kapcsán, sőt, az országos tervezet vonatkozó pontját is a nemtelenek rovására változtatták meg, amikor eltiltották őket a kisebb hivatalok viselésétől is! A tervezet egyetlen, egyértelműen progresszív és – a közigazgatási eljárást tekintve – a modernitás irányába mutató eleme a titkos szavazás bevezetésének szorgalmazása volt.

Az operátumokat véleményező zempléni összbizottság – ugyancsak Dókus László első alispán elnöklésével – 1832. június 12-étől ülésezett.²⁸ A bizottság a közjogi albizottság véleményét – ellentétes előjellel, hol liberális, hol konzervatív irányban – több ponton is módosította. Az országgyűlési követek passzív választójogával kapcsolatban a hangsúlyokat például haladó szellemben változtatták meg, amikor kimondták: „*valamely nevezetesebb birtoknak fogyatkozása a követnek elválasztandó személyére nézve akadályul ne szolgálhason.*”²⁹ Azaz az összbizottság véleménye szerint a birtok nagysága nem szabad, hogy befolyásolja, vagy akadályozza, korlátozza a választhatók körét: az

---

²⁶ MOL A 45. 1832:1548. 67. fol.

²⁷ MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 400-401. fol.; Az összbizottság 1832. június 15-i ülésén a kérdés már nem került elő, ahogy a szeptember 5-i közgyűlésen sem. Vö. uo. 429-431. fol.

²⁸ Az összbizottság tagjai Lyachovits János görögkatolikus főesperes, Tamásy József (a helybeli kegyes iskolák igazgatója), Dodó Lajos, Vass Antal, Kelemen Sámuel, Nagy Lázár, Kossuth Lajos, Eperjessy József, Balásházy János, Göntzy Sámuel, Kiss Nep. János, Lehótzky László táblabírák, nemes Papp István első alügyész, Eperjesy Róbert másod-alügyész, Stepán László tiszteletbeli tisztviselő, Kozma Miklós, Pötze Károly alszolgabírók, Balásházy József, Dobos János esküdtek, Kossuth András főjegyző, Bodó Tamás első aljegyző, Kazintzy András másod-aljegyző, Jantó Sándor és Szentiványi Vince tiszteletbeli aljegyzők voltak. MOL A 45. 1832:1548. 5. fol.

²⁹ MOL A 45. 1832:1548. 9. fol.

a nemes, aki egzisztenciálisan fenn tudja magát tartani, tisztességes, „*lelki tehetségéről ismeretes*”, tehát aki a megyében közbizodalomnak örvend, megválasztható országgyűlési követnek attól függetlenül, hogy rendelkezik-e birtokkal, vagy sem. A vármegyei tisztviselőknek és a királyi hivatalalt viselőknek a követválasztásból történő kizárását a szabad választás – különösen a választók szemszögéből vélt – megszorítására való hivatkozással szintén nem fogadták el. Az összbizottsági indoklás szerint ezek a személyek hosszú tapasztalattal rendelkeznek a törvényhozás és a közigazgatás („*köztárgyak*”) terén, ami a megye közbizodalmának elnyerésére különösen alkalmassá teszi őket, ráadásul a tapasztalat szerint arra eddig meg is feleltek.³⁰ A közjogi albizottságnak a követeket érintő többi határozatát és a követválasztásról, illetve a követutasításokról kialakított véleményét az összbizottság kiegészítések nélkül elfogadta.³¹ Az összbizottsági viták során az ellenzék részéről felmerült a nemtelenek országgyűlési képviselője is, de a többség azt a „*nép pallérozatlanságára*” hivatkozva elvetette.³²

A zempléni összbizottság 1832. június 15-én tárgyalta a tisztújításokat véleményező kisebb deputáció munkálatát. Az összbizottság végül az ötéves ciklus mellett foglalt állást, s hogy tisztújítást csak és kizárólag főispáni előülés mellett tartathat a megye. Amennyiben a főispán betegsége vagy más indokra hivatkozva halasztaná a restauráció megtartását, a megye az uralkodóhoz köteles fordulni, s a tisztújítás végrehajtására más főispán kinevezését köteles kérni. Fontos hangsúlyozni, hogy a küldöttség leszögezte: az új főispán nem (!) királyi biztosi minőségben jönne, hanem csak „*mint eoégre kinevezett főispán*” tartaná meg a választást. A zempléni deputáció állásfoglalása szerint ellenkező esetben a tisztújítás elmaradásának okát és sérelmét a legközelebbi országgyűlésen kell megvizsgálni.³³ A megyei tisztválasztásokat érintő választási bíraskodás a zempléni vélemény szerint tehát a követválasztásokhoz hasonlóan az országgyűlés hatáskörébe tartozna!³⁴

A tisztviselők passzív választójogával kapcsolatosan a közjogi albizottság munkálatának felülvizsgálatát a követválasztásokhoz hasonlóan a jogkiterjesztés elvéből kiindulva végezte el az összbizottság, s ez alapján is módosította azt: a deputáció azzal érvelt, hogy vannak megyék, ahol a kisszámú nemesség miatt sokszor más megyéből kénytelenek a hivatalokra választani. Javasolták ezért, hogy az ellenőrök, orvosok, seborvosok, földmérők, biztosok „*más igaz lelkű, s alkalmas nemtelen tagokból is választathassanak*”, amennyiben nem találhatnak alkalmas nemest.³⁵ A küldöttség továbbá szorgalmazta a mágnások és a

³⁰ MOL A 45. 1832:1548. 9-10. fol.

³¹ MOL A 45. 1832:1548. 11. fol.

³² ERDMANN 1989. 46. Hasonló törekvések figyelhetők meg Békés, Csongrád, Szatmár, Temes és Zala véleményeiben is. Vö. BARTA 1966. 124. 47. lábjeget.

³³ MOL A 45. 1832:1548. 15. fol.

³⁴ Vö. RUSZOLY József: *A választási bíraskodás szabályozásának története hazánkban a reformkortól az 1945. évi VIII. tc. megalkotásáig*. JATE, Szeged, 1979. (Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae Acta Juridica et Politica.).

³⁵ A deputáció megjegyezte azt is, hogy az adófizetést leszámítva ezeket a hivatalalt, vagy egyéb közszolgálatot ellátó nemteleneket mindenben a nemesi rendhez hasonlóan tekintsek.

nemesi rend közötti különbség eltörlését, továbbá hogy emeljék meg a tisztviselők fizetését, s ezzel összefüggésben a részrehajlás megelőzése érdekében foglalják törvénybe azt is, hogy hivatali személy ajándékot ne fogadhasson el.³⁶ Erdmann Gyula megállapítása szerint az összbizottsági javaslatok kapcsán figyelhető meg plasztikusan a hagyományos nemesi-közjogi frazeológia új dimenziója, kibővülése, azaz a tradicionális ellenzékiesség és a liberális reformpolitika ötvöződésének kezdete.³⁷

Zemplén végleges álláspontja a publico-politicum tárgyában az utolsó „felülvizsgálati szerző”, a megye 1832. szeptember 4-5-i közgyűlésén alakult ki. A korábbi munkálatot néhány ponton ismét módosító vélemény az 1832. évi közgyűlés 1691. számú határozata lett.³⁸ A közgyűlésen az ellenzék szervezetten, nagy számban és felkészülten lépett fel. A tematikus vitát megelőzően Lónyay Gábor mondott „programbeszédet” a reformok ügye mellett, amelyben a vármegyék képviselőinek arányosítása mellett – az érdekegyesítés egyik szükséges elemeként – a népképviselő bevezetését is védelmébe vette: „...representáltasson minden polgár egyformán, a Haza szükségére adózzon minden tehetségéhez képest, s oltalmazza azt a veszedelem idején egyformán – így fogunk összeolvadni egy testté, egy lélekké, így lesz Hazánk mind belső, mind külső képpen erős, gazdag s boldog.”³⁹

A követválasztással kapcsolatban a közgyűlés úgy határozott, hogy az ország vármegyéit három osztályba sorolják, s a legnagyobb megyék is csak négy követet küldhessenek. A követség kritériumait illetően a birtok és az összeférhetetlenség kapcsán az összbizottsági javaslatot emelték határozattá, a mágnások jelölhetőségét pedig csak a közbizodalom hiánya esetén nem fogadják el.⁴⁰ A tisztújításoknál viszont a nemesi renddel való különbség mielőbbi megszűntetése érdekében kimondták, hogy mágnásokat is jelölhetnek minden (!) hivatalra. A vármegyei tervezet ötödik törvénycikkének ötödik paragrafusát, azaz a képviselői rendszert kiegészítette a közgyűlés azzal, hogy a képviselők mellett minden tehetősebb, vagyonosabb táblabíró továbbra is szavazati joggal bírjon. A közgyűlés azzal érvelt, hogy a nagyobb birtokosoknak van leginkább szüksége a választandó tisztviselők szakértelmére, ügyességére, s ez indokolja direkt, nagyobb befolyásuk megtartását a választásokban.⁴¹

A megyei törvényszék rendezésének kérdésében már a zempléni albizottság is komoly, előremutató javaslatokat fogalmazott meg. A jogügyi albizottság 1831. június 13–18. között ülésezett.⁴² Állandó megyei törvényszék felállítását, a tör-

---

³⁶ MOL A 45. 1832:1548. 15-16. fol.

³⁷ ERDMANN (1989): 47.

³⁸ Lásd MOL A 45. 1832:1548. 129-138. fol.

³⁹ Lónyay beszédét idézi és elemzi: BARTA (1966): 130-136. 146. illetve ERDMANN (1989): 50-52. Az idézet helye: ERDMANN (1989): 51. BARTA (1966): 134.

⁴⁰ MOL A 45. 1832:1548. 131. fol.

⁴¹ MOL A 45. 1832:1548. 136. fol. A közgyűlés lefolyásáról a Kancelláriának megküldött, 1832. október 5-én született főispáni jelentés részletes ismertetését és elemzését lásd: BARTA (1966): 146-148.

⁴² Az albizottság elnöke Szirmay Tamás táblabíró, tagjai Manko Mihály, Bydeskúty Mihály, Kaszner János, Matolay Gábor, Bodó Lajos, Gönczy Sámuel táblabírák, Kossuth András főügyész, Stipán László alügyész, Viczmándy János és Rhédey László főszolgabírák, Izsépy

vénykezés és a közigazgatás szétválasztását szorgalmazták.⁴³ A sedria táblabíráit (egy alkalmas, a főispántól és az alispántól különböző személyű állandó elnökkel együtt, akinek helyettese a legidősebb szolgabíró) a közgyűlés választaná élet-hosszig, főispáni jelölés mellett.⁴⁴ Az albizottsági javaslatok összbizottsági vitáját 1832. június 16-án kezdték meg.⁴⁵ A professzionális és független bírói hivatal megteremtése érdekében a bizottság javasolta, hogy a törvényszék állandó tagjai „*célirányos fizetést*” kapjanak (adomány elfogadása esetén viszont nem csak hivatalából, hanem általában is a bíraskodástól eltiltották volna a bírókat), továbbá hogy csak ügyvédi vizsgával bíró személyeket jelölhessenek. A bíróság működését nyilvánossá tették volna.⁴⁶ A bizottsági javaslatokat a megye 1832. október 8-i közgyűlése vitatta meg. A rendek az elnökön kívül tíz rendes fizetéses és négy becsületbeli táblabíróban állapították meg az ítélőszék létszámát, amelyből legalább hét bíró jelenléte volt szükséges az ítélethozatalhoz. A közgyűlés megerősítette, hogy az állandó törvényszék bíráit főispáni jelölést követően közbizalommal a rendek válasszák élethosszig, a főispán viszont a „*választói képviselőket*” tartott egyeztetés szerint jelöl. Az időközben megüresedett hivatalra a tiszteletbeli táblabírák közül választanának utódot.⁴⁷

A magyarországi reformellenzék születésének időpontjában a közjogi és a törvénykezési munkálatok megyei választásokkal kapcsolatos pontjai még nem sok lehetőséget adtak liberális vagy liberális jellegű reformok megfogalmazására. Az eszmei keretek formálódását és letisztulását a jogi keretek átalakítása csak bizonyos fáziskéséssel követhette. Az általunk vizsgált kérdések 1830–32-ben sokkal inkább csak a rendi ellenzéki célkitűzéseinek megfogalmazására, valamint a rendek és a főispán közötti hatalmi viszonyok átrajzolásának kísérletére adtak lehetőséget, és a megyék többsége – ahogy láttuk – a főispáni jogok korlátozásán keresztül élt is ezzel a lehetőséggel. Az intézmények korszerűsítése, a modernitás irányába történő elmozdulás ezért gyakorlatilag csak ott és úgy jelentkezhetett, ahol az a rendi törekvésekkel átfedésbe került, vagy ha a rendiséget tekintve semleges – például eljárásjogi vagy inkább technikai – síkon fogalmazódott meg a „*reform*”.

Ebbe a tendenciába illeszkedik számos olyan törekvés, amelyet a megyék többsége valamilyen formában megfogalmazott.⁴⁸ Az alsótábla összetételének

---

László, Vásárhelyi László, és Balásházy József esküdtek voltak. Lásd: MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 234. fol.

⁴³ ERDMANN (1989): 54.

⁴⁴ MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 237-238. fol.

⁴⁵ Az összbizottság tagjai ekkor Dókus László első alispán elnökle mellett Lyachovits János zempléni görögkatolikus főesperes és sátoraljaújhelyi plébános, Bodó Lajos, Bydeskúty Mihály, Kelemen Sámuel, Gönczy Sámuel, Képes Sámuel, Nagy Lázár, Balásházy Tamás és János, Kiss. Nep. János, Eperjessy József, Lehoczky László táblabírák, Papp István alügyész, Kozma Miklós és Gőcze Károly alszolgabírák, valamint Dobos János és Rác János tiszteletbeli esküdtek voltak. Lásd: MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 243. fol.; Vö. BARTA (1966): 112. 127.

⁴⁶ MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 244-245. fol.

⁴⁷ MOL P 458. 8. cs. 9. tétel. 253-254. fol.

⁴⁸ Ezek részletezőbb ismertetését és elemzését a megyei választások szabályozásának 1830 és 1844 közötti időszakát feldolgozó doktori disszertációnk egyik fejezetében végezzük el.

újrarendezése például szembetűnően sok helyen összekötődött a vármegyék közötti arányos képviselet – területi, népességi és/vagy adózási mutatók figyelembevételével történő – megteremtésének rendi-nemesi szempontú kísérletével is (pl. a zempléni albizottság, a baranyai, győri, nyitrai, torontáli küldöttség, a békési, bihari, szatmári, temesi és zempléni küldöttség és közgyűlés, a somogyi és tolnai közgyűlés fogalmazott meg ilyen véleményt). Rendi keretek között mozgó, de technikai oldalról előremutató és a professzionalizálódást segítő javaslat volt például a zempléni albizottságnak, összbizottságnak és közgyűlésnek, valamint a temesi küldöttségnek és közgyűlésnek a képviseleti rendszer, pontosabban az indirekt szavazás megvalósítására tett törekvései. Ugyancsak szavazástechnikai, praktikus okokból volt előrelépés a tisztújítás közigazgatási egységenként történő lebonyolításának zempléni albizottsági javaslata, valamint a kötelező fejenkénti szavazás (ld. a nógrádi albizottság, a borsodi küldöttség, a békési, győri, torontáli küldöttség és közgyűlés, a beregi közgyűlés határozatait) bevezetése. A visszaélések korlátozására több lehetőséget biztosító titkos szavazás kötelező elrendelésére ekkor még csak a zempléni albizottság, valamint a beregi és nógrádi közgyűlések véleményeiben találtunk törekvéseket. A visszaélések és kihágások megítélésének egy a központi hatóságoktól „független” (azaz királyi biztosi vizsgálatot nélkülöző) bíróság hatáskörébe utalása több megyénél felmerült: a nógrádi albizottság egy külön erre a célra létrehozott alkalmi megyei bizottság felállítását javasolta a tisztújítási kihágások megvizsgálására, a követválasztásokkal kapcsolatos választási bíráskodást pedig a zempléni összbizottság véleményéhez hasonlóan az országgyűlési alsótábla feladatai közé sorolták.

A tisztújításoknál a főispáni kinevezések teljes vagy majdnem teljes (csak az alsóbb vagy politikailag semleges megyei hivatalokra fenntartott) eltörlése és a conferentia hatáskörének megnövelése volt a megyei hatalmi súlypont rendekhez kötésének egyik általános eszköze (ld. a zempléni albizottság, a bihari, nyitrai, soproni, szatmári küldöttség, az árvai, békési, komáromi, krassói, mosoni, torontáli, zalai küldöttség és közgyűlés, a beregi, nógrádi, somogyi közgyűlés határozatait), de a restaurációknak főispáni mulasztás esetén alispáni vagy választott elnök melletti lebonyolíthatóságáról is több megye határozott (pl. a zempléni albizottság, a bácsi és nyitrai küldöttség, valamint a nógrádi közgyűlés). A nyitrai közgyűlés véleménye a hivatali mulasztást elkövető főispán büntetethetőségét is kimondta! Hasonló nemesi-érdekvédelmi megfontolásból zárt össze lefelé is a politikai hatalmat monopolizáló köznemesi réteg, s saját rendi érdeki és előjogai védelme miatt ellenezte – pl. a zempléni összbizottság, a borsodi, valamint temesi küldöttség és közgyűlés – a nemtelenek kisebb megyei hivatalokra történő hivatalképességének megszavazását, illetve szorgalmazta a nemesi egyenlőség elvével aszinkronitásban a választásoknál valamilyen (a zempléni albizottság műveltségi, a nógrádi közgyűlés vagyoni) választójogi cenzus bevezetését.

Az új típusú ellenzék retorikájába (is) illeszkedő javaslat az országgyűlési követek passzív választójogának bővítése volt, azaz hogy a jövőben birtoktalan

nemest is választhatnának erre a hivatalra (ld. a zempléni összbizottság és közgyűlés, a békési, krassói, temesi, torontáli küldöttség és közgyűlések, valamint a bihari közgyűlés javaslatait). Több megye felvetette a nemtelenek országgyűlési és vármegyei képviselőjét is, de ez többnyire még csak közvetett módon merült fel: a tisztújításokon és a követválasztásokon vehetnének részt tanácskozó és választási joggal képviselők útján (pl. a zempléni összbizottság és közgyűlés, a nógrádi és szatmári albizottság, a békési küldöttség és közgyűlés, továbbá a csongrádi és tolnai közgyűlés tett erre irányuló javaslatokat).

A katolikus alsópapság vármegyei szavazatának megadását a vizsgált körből a bácsi, bihari, esztergomi, komáromi küldöttség és közgyűlés támogatta, a beregi, valamint győri küldöttség és közgyűlés pedig a javaslatnak a protestánsokra, a zempléni albizottság pedig minden bevett felekezet papjaira történő kiterjesztéséről is határozott. A megyei bírósági szervezet reformjából a közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztásának igénye (vö. a zempléni albizottság, összbizottság és közgyűlés, a baranyai küldöttség, a békési, temesi, torontáli küldöttség és közgyűlés javaslataival), valamint ezzel összefüggésben az állandó megyei törvényszék létrehozása emelhető ki (ld. a zempléni albizottság, összbizottság és közgyűlés) a baranyai küldöttség és a nógrádi közgyűlés határozatait). A bírói függetlenség és szakszerűség kívánalmának próbált megfelelni több megye, amikor a jogász végzettséget szabták a választhatóság feltételének (pl. a zempléni albizottság, valamint a győri küldöttség és közgyűlés), illetve amikor élethosszig tartó kinevezést javasoltak (ld. a győri, valamint a temesi küldöttség és közgyűlés határozatait).